

120. YILINDA HALK HİKÂYESİ ARAŞTIRMALARI TARİHİNE BİR BAKIŞ

Ali DUYMAZ*

Öz

Türk halk hikâyeciliği, destandan romana uzanan anlatı geleneğimiz yolunda XVI-XX. yüzyıllar arasını kaplayan ve âşık edebiyatıyla iç içe ve eş zamanlı giden önemli bir sürecin ürünleridir. Bu çalışmada, bugün kültür ve sanat hayatımızdan neredeyse tamamen çekilmiş olan ve öncü çalışmaları yurt dışında başlayan halk hikâyeleriyle ilgili araştırmaların dünyada ve ülkemizdeki seyri, tarihsel boyutu içinde inceleme yöntemlerindeki değişimler, farklı yaklaşımlar ele alınmış, eksiklikler tespit edilip şu öneriler sunulmuştur: Halk hikâyelerinin bütün metinlerinin sağlam yöntem ve tekniklerle yayımlanması hedeflenmeli, halk hikâyelerinin bir tip ve motif katalogu yapılmalıdır. Halk hikâyelerinin bir yandan toplumun anlatı ihtiyacını giderirken diğer yandan topluma model insan ve hayat önerdiği dikkate alınarak kültür üretme boyutu ihmal edilmemelidir. Bu açıdan motiflerinin kökeni, yayılımı ve kültürel muhiti araştırılmalı; halk hikâyelerinin taşıdığı sosyal değerler ve ürettiği veya önerdiği insan modeli üzerinde önemle durulmalıdır. Yeni yöntemlerle metin ve geleneksel icra ortamları üzerinde çalışmalara ağırlık verilirken âşık edebiyatı, meddahlık, destan ve roman gibi diğer türlerle ilişkisi de ihmal edilmemelidir. Yurtdışındaki arşivler ve kütüphanelerde bulunan metinlerin temini ile bilimsel araştırmaların çevirisi yapılmalıdır. Bu sayede Türkiye dışındaki halk hikâyesi birikimi takip edilebilecektir. Ayrıca halk hikâyelerini modernleştirme çalışmaları, uyarlamalar ve sanat işlemleri de değerlendirmeye alınmalıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan ve çok da verimli olamayan modernleştirme çabaları, sanatçılarımıza dikkat çekici malzeme vermesi açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Türk halk edebiyatı, halk hikâyesi, araştırma tarihi.

AN OVERVIEW OF THE HISTORY OF FOLK NARRATIVE RESEARCHES IN THE 120TH REARS

Abstract

Turkish folk narrations are the products of an important process that covers between XVI-XX. Centuries and goes with minstrel literature in the way of the tradition of narrative from epics to novels. In this study, the progress in our country and world, the changes in examination methods in historical dimension, different approaches and lack of research about folk narratives that have almost disappeared in our cultural and art life started in abroad is studied, and those suggestions are presented: The publication of folk tale's all texts with strong methods and techniques should be aimed, there should be one type of folk tale motif. It should not be neglected that folk tales propose the model of human and life to society as well as they responds to narrative life of society. From this aspect, the origin and area of its motifs and cultural associations should be studied; the social value and its model of human of folk tales should be considered. Its relations with other genres as minstrel literature, storyteller, epics and novels should not be neglected when studies with new methods is highlighted. Texts in foreign archives and libraries should be achieved and scientific research must be translated. In this way, folk narrative accumulation outside of Turkey can be followed. Also modernization works, adaptations and art embroidery should be considered. Modernizations efforts belong the first years of the Republic, and cannot be very efficient are important in order to give artists a remarkable material.

Key words: *Turkish folk literature, folk narrative, history of research.*

Türk halk hikâyeciliği, destandan romana uzanan anlatı geleneğimiz yolunda XVI-XX. yüzyıllar arasını kaplayan ve âşık edebiyatıyla iç içe ve eş zamanlı giden önemli bir sürecin ürünüdür. Aslında sadece anlatı ifadesi halk hikâyelerini tanımlamaya yetmez. Bir yönüyle âşıkların anlatma ve gösterme boyutunda vakaları sunması, diğer yönüyle bu vakalara bağlı olarak hissiyatın yükseldiği yerlerde devreye giren şiirleriyle toplumun estetik ihtiyaçlarını çok boyutlu olarak karşılayan bir türdür halk hikâyeleri.

1. Halk Hikâyesi Nedir?

Hikâye kavramı, coğrafi ve tarihî şartlara göre değişik terimlerle isimlendirilmiştir. Dede Korkut'ta boy terimi, 12 hikâyeden her biri için

kullanılırken Köroğlu'nda hemen hemen aynı anlamda kol sözü geçmektedir. Daha sonraki yıllarda metinlerdeki değişimi de ifade edecek biçimde halk hikâyesi terimi yaygınlaşarak kullanılmaya başlamıştır. Anadolu sahasında hikâye teriminden başka, türküsüz hikâyelere kara hikâye, kısa hikâyelere de kıssa, serküşte (sergüzeştten bozma) dendiğini bilmekteyiz. Azerbaycan ve Özbekistan'da dastan, Irak Türkmenleri ve Kırım Tatarları arasında destan, Türkmenistan'da dattan terimi ile ifade edilen türün içine halk hikâyeleri de girmektedir. Balkan Türklerinde ise hikâye kavramının kullanılmasının yanı sıra metinlerin masallaşmaya yüz tutması sebebiyle masal kavramı da hikâye anlamını vermektedir. Burada Kırgız, Kazak, Başkurt gibi bazı Türk boylarında hemen tamamen manzum olan ve yır, cır adı verilen türlerde de konunun halk hikâyeleriyle hemen hemen aynı olduğunu ifade etmekte fayda görüyoruz.

Bu terimlerle ifade edilen halk hikâyeleri, âşıkların gelenekteki nazım ve nesir malzemeneden istifadeyle tasnif edip geliştirdikleri ve icra ettikleri nazım-nesir karışımı bir türdür. Hikâyenin asıl kısmı, yani olaylar nesirle; heyecanlı ve duygulu anlar ise nazımla anlatılmaktadır. Genellikle aşk ve kahramanlık, bazen de iki konuyu birden işleyen halk hikâyeleri, XVI. yüz yıldan itibaren Türk halk edebiyatı içinde görülmeye ve sevlmeye başlar. Halk hikâyelerinde, teşekkül ettikleri devrin tarihî hadiselerinin bazen aynı şekilde, bazen de hikâye gerçekliği içinde yer aldığı görülür. Ancak genellikle kahramanın başından geçmiş gibi görünen hadiselerin pek çoğunda olağanüstü motiflere de rastlanmaktadır. Bu, hikâyenin teşekkül ve gelişme safhasında; tarihî ve coğrafi şartlara göre halk arasında yaşayan efsane, masal ve destan motifleriyle beslendiğini göstermektedir. Genellikle âşıkların hayatları etrafında cereyan eden halk hikâyelerindeki hadiseler, bazen masal ülkelerinde, bazen de gerçek mekânlarda cereyan eder. Bu özellikleriyle halk hikâyeleri, destandan modern romana geçiş merhalesinde ortaya çıkmış bir tür olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla halk hikâyelerinin destanla münasebetleri ve ortak yönleri de mevcuttur. Pertev Naili Boratav; halk hikâyelerini destanlaşmış masallar veya destanîliklerini kaybetmiş, masallarla çok karışmış destanlar (Boratav 1984: 19) olarak niteleyerek aralarındaki münasebetleri incelemiştir (Boratav 1946: 60-70). Destanla halk hikâyesi arasındaki farklardan ilki şekil bakımından destanların nazma, halk hikâyelerinin ise nesre dayalı olmasıdır. Destanlarda bir menkabe dairesi bulunmaktadır, halk hikâyelerinde böyle bir daireden söz etmek mümkün değildir. Destanlarda mücadele hariçledir, halk hikâyelerinde ise cemiyet içi çatışmalar konu alınır. Destanlar, milletin tarihinde önemli etkiler yapmış olaylara dayalı olmalarına karşılık halk hikâyelerinde bu olayların yaşanması şart değildir. Destanlarda uzak ve hayalî bir geçmiş yer alırken

halk hikâyelerinde şahıs, zaman, mekân ve olayların gerçeğe daha yakın oldukları görülür. Diğer bir fark ise konudur. Destanlar genellikle kahramanlık konusunu, halk hikâyeleri ise aşk konusunu işlemektedirler. Bu farklara karşılık destan anlatıcısı ile hikâye anlatıcısının anlatma geleneği bakımından benzerliğini de ifade etmek gerekir.

Halk hikâyesi türünün münasebet içinde olduğu diğer bir tür de masallardır. Masal ile halk hikâyesinin pek çok benzer yönü bulunmaktadır. Kahramanlar (tek evlat olma, sihirli elma ile doğma, güzellik ve eğitim tarzı), çevre unsurları ((Mısır, Yemen, Hint, İstanbul vs.), olağanüstü varlıklar (sihirli elma, uçan atlar vs.) ve hayvan kahramanlar (Kerem'in ceylanla konuşması vb.) gibi ortak yönleri olan halk hikâyesi ve masal türlerini, bu gibi benzerliklere dayanarak Otto Spies aynı tür içinde bile mütalâa etmiştir (Spies 1941: 45-56). Ancak; hacim (Masal kısa, halk hikâyesi uzun), şekil (masal nesir, halk hikâyesi nazım-nesir), konu (masal muhtelif, halk hikâyesi aşk ve kahramanlık), kahramanlar (hikâyede yaşamış şahıslar olabilir, masalda olmaz) ve anlatıcılar (masalı kadınlar, halk hikâyesini ise âşıklar anlatır) gibi farklılıklar bu iki türü bir birinden ayıran unsurlardır (Boratav 1946: 7180, Sakaoğlu 1973: 10-12).

Bu özellikleriyle halk hikâyelerinin destan, masal gibi diğer halk edebiyatı türleriyle de ilişkileri olduğu görülmektedir. Ancak halk hikâyelerini diğer türlerden ayıran en önemli farklılık, özel bir anlatma geleneğine sahip olmasıdır.

Anadolu sahasında hikâye anlatma geleneği fasılla başlar. Bu kısımda bir divanî, tecnis, tekerleme, koşma, semâi ve destan okunur. Bunlar arasında bir Köroğlu türküsü ve ustalarının muammasını söylemek de gelenektir. Bu saz faslından sonra döşeme adı verilen mensur tekerleme kısmı gelir ki, âşık burada bazı komik olayları başından geçmiş gibi anlatır. Daha sonra bir dua ile hikâyenin asıl kısmı başlar. Hikâye, kavuşan âşıklar için söylenen toy güzelleme, dua ve ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur cümlesiyle tamamlanır.

Hikâye anlatma geleneği Azerbaycan'da ise daha farklıdır. Ustadname denilen ve hikâyenin asıl kısmı ile ilgisi olmayan üç koşmayla hikâyeye başlanır. Bu koşmalar, usta âşıklardan seçilir ve âşğın hikâyeyi icra ortamına hazırlanıp dinleyicilerin ilgisini toplayabilmesi için söylediği koşmalardır. Ustadnamede üçleme; "Ustadlar utadnameni iki yoh, üç deyer, biz de deyek üç olsun" gibi formel ifadelerle sağlanır. Bu bölümden sonra hikâyenin asıl metni anlatılır. Son olarak ise duvaggapma adı altında bir muhammes söylenir (Azerbaycan Mehebbet Dastanları 1979: 408-409). Ancak sonucu kavuşma ile bitmeyen hikâyelerde durum biraz değişiktir. Meselâ Kerem

ile Aslı hikâyesinde Âşık Valeh'e ait bir cahannameyle aşig meşug yad elenerek hikâye bitirilir (**Azerbaycan Edebiyatı İncileri / Dastanlar** 1987: 567-568).

Toplumların bireylerini sosyalleştirmek için kullandığı yöntemlerden birisi de model insan veya tipler yaratmasıdır. Bu tipler ve modeller edebi eserler vasıtasıyla topluma sunulur ve fertlerden bu modeli esas almaları talep edilir. Destanlar, halk hikâyeleri ve masallar, sosyal değerlerin topluma ve yeni kuşaklara aktarımı için düzenlenmiş edebî metinlerdir. Toplum üyesi birey, bir eksen etrafında dizilmiş olaylar zincirinde iyi ve kötü tipleri, bunların sosyal hayat karşısındaki tavır ve konumlarını, fayda ve zararlarını değerlendirerek sosyal bir kimlik kazanır. Bizim kısaca tip dediğimiz bu model insanlar, toplumun medeniyet seviyesine göre değişkenlik arz etmektedir. Destan tipleri Oğuz Kağan'dan Köroğlu'na kadar uzanırken ortak unsur “alp”lıktır. Dinî ve tasavvufî unsurlar “alp”ın yanına “veli”yi katmış, hatta ikisini birleştirerek “gazi-derviş” tipini yoğurmuştur. Halk hikâyelerinde ise bu tipin adı “âşık”tır

Anlatı türünün ilk metinlerini oluşturan destanlar, nazım oluşları, millilikleri ve tek erkek kahramanın biyografik serüvenlerini anlatmalarıyla farklılaşırlar. Destanları oluşturan toplum veya destanların anlattığı toplum, avcı-göçebe veya hayvancı-göçebe kültür seviyesindedir. Toplum birlik içindedir, birey gelişmemiştir ve mücadele de toplum dışına yöneliktir. Düşman ya tabiat veya tabiatın temsilcisi bir varlıktır ya da komşu kavimlerdir. Av ve savaşla hayat geçiren hareketli, dinamik bir toplumun anlatısıdır destanlar. Ancak yerleşik hayat ve dolayısıyla din, toplumlarda ağırlık kazanmaya başlayınca fert ve özellikle de kadın öne çıkmaya başlar. Kadının öne çıkmaya başlaması destanlarda, mesela Oğuz Kağan Destanı'nda “sevdi, aldı, yattı” gibi cümlelerle analık fonksiyonu öne geçen kadını, halk hikâyelerinde “maşuk” fonksiyonuna da yükseltir. Böylece Oğuz Kağan Destanı gibi tek ve erkek kahramanların adıyla anılan destanların yerini çift ve âşık ile maşukun adını birlikte taşıyan halk hikâyeleri alır. Hatta kadınlar arasında anlatılan mani tarzı şiirlerle süslü halk hikâyelerinde kadının adı erkeğin önüne geçer: Arzu ile Kamber gibi. Bu bakımdan hem dinî-mistik temalı hem de aşk konulu hikâyeler eş zamanlılık gösterirler. Ama aynı zamanda bu bir çatışmayı da çağırır.

Türk halk anlatılarının özel ve özgün bir türü olan halk hikâyeleri üzerinde bugüne kadar gerek metin neşri, gerekse bilimsel inceleme olarak pek çok yayın yapılmıştır. Bu yayınlarda pek çok halk hikâyesi metni yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenerek yayımlanmış ve çeşitli problemleri açısından değerlendirilmiştir. Daha önce yapılan bilimsel araştırmalarda bu yayınlar hakkında kronolojik ve eleştirel yaklaşımlarla

bazı bilgiler verilmiştir. Bizim bu çalışmadaki amacımız bibliyografik bilgi vermek olmadığı için biz yapılan çalışmaları belirli devirler ve yaklaşımlara göre ve belirli isimler ile eserler temelinde inceleyeceğiz:

2. Halk Hikâyesi Araştırmaları

2.1. Yabancı Araştırmacıların Öncü Çalışmaları

Türk halk hikâyeleriyle ilgili araştırmalar, gerek metin neşri ve çevirisi, gerekse bilimsel araştırma bazında Türkoloji'nin pek çok alanı gibi öncelikle yabancı Türkologlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu manada ilk halk hikâyesi metinleri I. Kunos tarafından önce müstakil makaleler halinde, daha sonra da kitap hacminde neşredilmiş Kunos, ilk inceleme de yine Kunos tarafından yapılmıştır (Kunos 1893). Rusya Bilimler Akademisi tarafından yayımlanan W. Radloff'un Proben adlı 10 ciltlik serisinin 8. Cildi, I. Kunos tarafından hazırlanan Osmanlı Türk halk edebiyatına ait metinleri içermektedir (Radloff ve Kunos 1998). Kunos'un bu eserde yayımladığı metinler arasında kahramanlık konulu "Meşhur Köroğlu'nun Hikâyesi" ve "Şah İsmail" adlı halk hikâyeleri ile birlikte "Âşık Garip Türküleri" ve "Âşık Kerem Türküleri" yer almaktadır. Kitabın "Osmanlı Türklerinin Halk Edebiyatı Üzerine" başlıklı önsözünde "hikâyeli türküler" adı altında "halk kitapları"na yer verdiğini beyan eden Kunos, halk hikâyeleri için "halk romanı" kavramını da kullanır. Halk hikâyelerinin İran ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya geçmiş olabileceği şeklinde köken bilgisi veren Kunos'un bu kitabında Kerem ile Aslı ve Âşık Garip hikâyelerinin sadece manzum metinlerine yer verilmiştir. Kunos, Âşık Kerem, Âşık Garip ve Köroğlu hikâyelerinin metinlerini sözlü gelenekten derlemediğini, hikâyelerin basılı biçimlerinden aldığını, hikâyelerin manzum kısımlarını, yani türkülerini de bu kitaplardan aktardığını belirtmektedir.

Kunos, bilimsel görüşlerine daha ayrıntılı olarak yer verdiği "Anadolu'da Türk halk romanları" olarak çevrilen seri yazısıyla şekil ve muhteva bakımından müstakil bir tür olarak halk hikâyelerine dikkat çekmiş ve o günden sonra bilimsel çalışmalar başlamıştır. Kunos, halk hikâyelerini Anadolu Türk halkının edebiyatı olarak görmekte, Türk halkının yazılı kaynakları olmadığı için tarihlerine ait büyük olayları, kahramanlıkları, savaşları masallarında, halk şiirinde ve hikâyelerinde korumayı başardığını belirtmektedir. Beylikler döneminde şehirlerde ve köylerde yerleşik Türk halkı, dağlarda Zeybekler ve Yörükler, ovalarda ise Türkmenler yaşamaktaydı ve bunlar sürekli birbirleriyle savaşmaktaydı. Kunos'a göre, bu durum halk romanları diye adlandırdığı Türk halk hikâyelerini doğurdu. Her boy, kendi kahramanlarının, beylerinin savaşlarını ve zaferlerini anlatmaya başladı. Kunos'a göre, bu

kahramanlar veya yiğitler büyük beylerin üstünlüklerini kabul etmeyip onlara karşı savaşlar açıyorlardı, bazen sayıları ve silahları beylerinkilerden daha az olunca kurnazca yöntemlere başvurup hasımlarına üstünlük sağlıyorlardı. O nedenle Kunos'a göre "halk romanlarının" ilk tabakasını haydut romanı dediği halk hikâyeleri oluşturur. Bu tür hikâyeler arasında en ünlüsü, Köroğlu'nun adı etrafında teşekkül etmiş halk hikâyesidir.

Kunos, beyliklerin yıkılması ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla savaş döneminin sona erdiğini, bu durumun da konusu aşk olan halk hikâyelerinin teşekkülüne zemin hazırladığını ifade eder. Köroğlu tipindeki kahramanlar savaşmak için bir sebep bulamadıkları için sevgililerine kavuşma savaşına girişirler. Sevgili peşinde karşılarına çıkan engelleri, saz, şiir ve dualarla aşarak sonuçta sevgililerine kavuşurlar. Bazı durumlarda kahramanlar mutlu sona eremezler ve Ferhat ile Şirin hikâyesinde olduğu gibi sevgililerine ancak öldükten sonra kavuşabilirler. Kunos, mutlu sonla biten ve masalsi özellikler gösteren Şah İsmail hikâyesi örneğinden oluşan halk hikâyeleri arasına Melek Şah ile Gül Sultan, Mahmut ile Elif, Leyla ile Mecnûn, Derdi Yok ve Zülfü Siyah gibi hikâyeleri katar.

Kunos, makalesinin üçüncü bölümünde halk hikâyelerini anlatan hikâyeciler, âşıklar ile onların anlatma sanatları üzerinde durur. Yazara göre, hikâyelerdeki şiirlerin ölçüleri genellikle hecenin 11'li veya 8'li kalıplardır. 11'li kalıplarda dizeler 4+4+3 duraklı olurlar. Sekiz heceli kalıplarda ise 4+4 duraklı olurlar. Kunos'a göre halk hikâyeleri Azerbaycan ve İran'daki Şii ya da Sünnî Türkmenler arasında yaratılmış olup sonradan yazıya aktarılmışlardır. Hikâyelerin yazıya geçirilmiş biçimleri daha sonra Anadolu'ya götürülmüşler. Anadolu'da halk bu hikâyeleri çok sevip onları benimsemiştir. Azerbaycan lehçesi ile Türkiye Türkçesinin arasında pek az fark olduğundan dolayı bu kitapları okuyan, onların Anadolu'da yaratılmış olduğunu sanır. Kunos, halk hikâyelerinin halk tarafından yaratılmış olduğunu, ancak Köroğlu gibi konuları kahramanlık olan hikâyelerin eski Türk destanlarına benzediklerini yazar ve Köroğlu'nun İran'da bir destan olarak yaşadığına dikkati çeker. İkinci tip halk hikâyelerini ise "Romanz" (romans) kategorisine girdiklerini dile getiren Kunos Anadolu'da anlatılan Köroğlu hikâyesinin romans tipine girdiğini ileri sürer. Makalesinin sonunda Kunos, son dönemlerde halk kitaplarının ve âşıkların sayısının çok azaldığına dikkat çeker ve birçok yerde âşık geleneğinin tamamen yok olduğunu yazarsa da, halk kitaplarının az da olsa henüz kitapçılarda bulunabildiğini ve satıldıklarını belirtir ve çoğu İstanbul'da basılan düşük kaliteli kitapları, basanların İran ya da Azerbaycan asıllı Türkler olduğunu ifade eder.

Kunos, on halk hikâyesi üzerinden konularına göre bir tasnif geliştirmiştir: “1) Kahramanlık (Cengâver-yiğit) romanı, 2) Saz Şairlerinin Kahramanlık (Yiğit-saz şairi) romanı ve 3) Sırf saz şairi romanı.”

Kunos’un yaptığı tasnifte “Saz şairi romanı” adını verdiği üçüncü kısımdaki hikâye kahramanları silah yerine saz ve söz ile “savaş” kazanan âşıklardır. Onların doğumları gibi saz çalıp şiir söyleme yeteneklerini kazanmaları ve sevgililerini rüyalarında görmeleri de olağanüstüdür. Kahramanlar sıradan insanlar olmalarına rağmen Hızır, pîr gibi kutsal yardımcıların himayesi altındadırlar. Âşık Garip, Arzu ile Kamber, Kerem ile Aslı gibi hikâyeleri bu kısımda değerlendiren Kunos’a göre bu hikâyelerdeki olay ve kahramanlar daha gerçekçi oldukları için kahramanları gerçekten yaşamış kişilerdir (Sızlagıy 2007).

Kunos bu çalışmasında sadece “matbu halk roman”larını ele almış, sözlü veya cönk metinlerine girmemiştir. Basılı yayımlardan hareket ettiği ve Avrupa’ı anlamda romanın işlevini üstlendiği için halk hikâyesi kavramı yerleşmeden önce onun kullandığı “halk kitabı/halk romanı” tabirleri kendisinden sonra da kullanılacak, Otto Spies gibi bazı araştırmacılar da “halk kitabı” terimini tercih edeceklerdir. Kunos, halk hikâyelerinin kökeni, şekli ve tasnifi konularında da ilk bilgileri veren ve değerlendirmeleri yapan araştırmacıdır.

Kunos’tan sonra L. Szamatolski 1302 tarihli taşbaskı Koroğlu’nu 1913 yılında Almanca olarak yayımlar¹. Otto Spies de 1872 tarihli Ermeni harfli Türkçe taşbaskısı Asuman ile Zeycan’ı 1925 yılında Almanca’ya çevirerek Anthropos dergisinde yayımlar (Spies 1925).

Bu yayınlardan sonra Otto Spies’in önemli eseri “Türk Halk Kitapları” yayımlanır. Spies’in 1929’da yayımladığı kitap 1941 yılında Türkçe’ye Behçet Gönül (Necatigil) tarafından çevrilerek yayımlanır (Spies 1929). Bu eserde de ele alınan metinler taşbaskısı veya matbu metinler, yani halk kitaplarıdır.

Spies, 15 halk kitabının konu ve kaynaklarını ele aldıktan sonra bu hikâyelerdeki epizot yapısını “mevzu ve parçaları” başlığıyla dört “fasıl” halinde karşılaştırmalı olarak inceler. Daha sonra motifleri değerlendiren Spies, şekil, stil ve içyapı başlıkları altında halk kitaplarının şekil, dil, üslup gibi özellikleriyle birlikte şiirlerini de değerlendirir. İki hikâye metni verdiği “Halk Kitaplarının Metni” kısmı

¹ Otto Spies’in **Türk Halk Kitapları** adlı eserine bir takriz yazan Behçet Gönül’ün verdiği bu bilgi (s. VIII) Koroğlu ile ilgili diğer çalışmalarda (Boratav, Karadavut, Ekici vb.) yer almamaktadır.

ve Motif İndeksi ile Fihrist'le çalışmasını tamamlayan Spies'in bu eseri, halk hikâyesi araştırmalarında çığır açıcı olmuştur. Spies, 1939 yılında Helsinki'de yayımladığı “Şarka Ait İki Halk Aşk Hikâyesi” adlı kitabıyla halk hikâyesi çalışmalarına devam etmiştir (Spies 1939).

Spies'le aynı yıl yayımlanan bir diğer çalışma da H. A. Fischer'in Şah İsmail ile Gülizar hikâyesi üzerine yaptığı araştırmadır (Fischer 1929). Bu çalışmada da matbu halk kitabı olarak yayımlanan Şah İsmail ile Gülizar hikâyesi metinleri karşılaştırmalı olarak ele alınmış, tenkitli metin kurulmuş ve Almanca çevirisi verilmiştir.

Bu arada Walter Ruben'in Raznihan ile Firuze hikâyesi üzerindeki çalışmasını da kaydetmeden geçmemeliyiz (1942: 483-487).

W. Eberhard, 1951-1952 yıllarında Çukurova'da yaptığı derlemelerle âşıklık geleneği ile halk hikâyeciliği geleneği arasındaki ilişkiyi tespit etmede önemli adımlar atar. Eserinin adında “âşık hikâyeleri” kavramı geçen Eberhard, Elbeylioğlu, Ali Paşa, Köroğlu, Hurşut ile Mahmihi hikâyeleri üzerinde dururken Kozanoğlu türküsünün hikâyeleşme serüveninin de ele alır (Eberhard 1955, Eberhard 2002).

Yabancı araştırmacıların halk hikâyelerine ilgisi son yıllara dek sürmüştür. Edith Fischdick (1984: 55-84), Natalie K. Moyle (1997: 8286), Eckehart Walter Spengler (1998: 64-70) gibi bazı isimlerin makale düzeyinde olan ve Türkçe'ye de çevrilen çalışmalarını da bu arada kaydetmek icap eder.

Burada Natalia K. Moyle'den söz etmişken onun Türk âşık edebiyatını “Sözlü Kompozisyon Teorisi”ne göre ele alan bir doktora tezi hazırladığını ve bu tezinin bir özetini ülkemizde bildiri olarak sunduğunu da belirtmeliyiz. Natalia K. Moyle, bu yayınında farklı zamanlarda ve farklı âşıklardan derlediği Köroğlu kollarından Dağıstanlı Hasan Bey ve Silistre Hasan Paşa kollarını karşılaştırmalı olarak incelemiş, Posoflu Müdamî'den derlediği Emrah ile Selvi ve Kurbanî hikâyelerinin şiirlerindeki ortak ve benzer yönleri değerlendirmiştir (Moyle 1976: 189257).

Yabancı araştırmacıların çalışmaları öncü çalışmalar olup Türk araştırmacıların da bu metinlere yönelmelerini sağlamıştır. En önemli işlevleri bu olan araştırmaların motif ve yapı bakımından da yerli araştırmalara rehberlik ettiğini söyleyebiliriz. Ancak bu araştırmaların, metinlere nüfuz etme, metinleri anlama ve yorumlama açılarından oldukça yüzeysel değerlendirmeler içerdiğini de ifade etmek gerekir. Çünkü halk hikâyesi türü Batılı araştırmacıların ilgi alanlarındaki folklor ürünleri arasında yer almayan özgün bir türdür. Bir yandan destandan romana yonelen anlatı türünün niteliklerini içerirken diğer yandan âşık

edebiyatıyla çok sıkı biçimde ilişkilidir. Ayrıca masaldan türküye birçok folklor ürününü kaynak olarak kullanıp yeni bir formla dinleyici veya okuyucu önüne sunmaktadır. Toplumla önerdiği insan tipi de Batı kültürünün çok aşına olmadığı “âşık” tipidir.

2.2. Yerli Araştırmacılar

2.2.1. İlk Dönem: Fuat Köprülü ve Öğrencileri

Halk hikâyeleri üzerinde ülkemizde yapılan bilimsel çalışmaların başlangıcı Türk edebiyatı tarihinin kurucusu ve ilk halk edebiyatı araştırmacısı M. F. Köprülü'ye uzanır. Köprülü, birçok eser ve makalesinde konuya değinmiş ve nihayet 1930 yılında kaleme aldığı Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi adlı eseriyle ilk halk hikâyesi araştırmasına imza atmıştır (1930). M. F. Köprülü'nün “Türk Sazşairlerine Ait Metinler ve Tetkikler” serisi içinde V. Kitap olarak 1930 yılında yayımladığı eserinde IX. Bölüm başlığı “Netice: Halk rivâyetlerinin ferdî menşei” olarak yer almaktadır. Burada Genç Osman hikâyesinin menşei ve teşekkülü meselesi tartışılmıştır. Köprülü, Bağdat'ın fethinden sonra halk arasında Genç Osman hakkında bir menkabe teşekkül ettiğini, bu menkabenin Kul Mustafa'nın manzumesine de bir menba teşkil ettiğini ve daha sonra diğer halk ananeleriyle birleşerek Çankırı, Karaman, Konya, Mudurnu gibi Anadolu rivayetlerinin oluştuğunu ifade etmektedir. Köprülü'ye göre bu rivayet ve türküleri “ma'şerî” değil “ferdî”dir. Eserinde bu görüşü ileri süren Köprülü, hemen bir yıl sonra Pertev Naili Boratav'ın Koroğlu Destanı adlı eserine yazdığı Önsöz'de 1929 yılında tesis ettiği “Türk sazşairlerine ait metinler ve tetkikler” külliyyatının altıncı cildi olarak Koroğlu Destanı yayımlanırken külliyyatın adının da “Türk halk hikâyelerine ve Sazşairlerine ait metinler ve tetkikler” şeklinde değiştirildiğini ifade eder. Bunun sebebi olarak da aynı serinin V. Cildi olarak yayımlanan Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi'yle ilgili araştırmalar yaparken saz şairleriyle halk hikâyeleri arasındaki rabitanın sıklığını gördüğünü ve bir takım halk rivayetlerinin müstakil tetkik mevzuu teşkil etmesinin zaruri hale geldiğini belirtir (Boratav 1984: 9). Böylece saz şairleriyle ilgili Köprülü'nün öncülüğünde başlatılan Sadettin Nüzhet Ergun, Abdülbaki Gölpinarlı, Pertev Naili Boratav gibi isimlerle yürütülen çalışmalar sırasında halk hikâyelerinin varlığı ve başlı başına bir tür olduğu ve araştırma mevzusu teşkil edebileceği dikkati çekmiş, “halk hikâyesi” kavramı benimsenmiş ve anlatıya bağlı bir tür olarak âşık edebiyatından bağımsız şekilde mütalaa edilmeye başlanmıştır.

Koroğlu çalışmalarının halk hikâyelerini bir tür olarak tanımlamakta büyük önemi vardır. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında

halk hikâyesi araştırmalarına giden yol Koroğlu çalışmalarından başlamıştır, dersek yanılmış olmayız. Aşıkların ve hikâye musanniflerinin piri Koroğlu, hem I. Kunos'un hem de Pertev Naili Boratav'ın halk hikâyeciliği geleneğini keşfetmesine vesile olmuştur.

Halk hikâyesini bir tür olarak tanımlayan, sınırlarını çizen, özelliklerini belirleyen en önemli çalışma şüphesiz ki Pertev Naili Boratav'ın **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** adlı eseridir. Geleneğin canlı olarak yaşadığı dönemde derlemeler yapma imkân ve fırsatı yakalayan Boratav ve öğrencileri, DTCF'de arşıvledikleri bir halk hikâyeleri külliyyatına sahip olmuşlardır. Bu derlemeler neticesinde kaleme alınan eser, bu açıdan son derece yetkin ve önemlidir (Boratav 1946).

Köprölü'nün akademisyenlikten uzak düşmüş bir diğer öğrencisi Nihat Sami Somyarkın (Banarlı) da 1935 yılında adı pek duyulmamış bir hikâyeyi konu almakla birlikte araştırmacıların asla göz ardı edemediği oldukça önemli bir makale kalem almıştır: “Türk Halk Hikâyelerinin Doğuğu ve Ferhad ile şerife Hanım Hikâyesi” (1935a, 1935b).

Köprölü ekolünden bir başka araştırmacı da şükrü Elçin'dir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi'nde mezuniyet tezi olarak hazırladığı **Kerem ile Aslı Hikâyesi (Araştırma-İnceleme)** adlı eseri 1949 yılında yayımlanmış, daha sonra Pertev Naili Boratav'ın yanında doktora çalışmalarına başlayıp **Kitâbî, Mensur, Realist Halk Hikâyeciliği** adlı teziyle 1949'da doktor olmuştur.

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü bünyesinde başlayan bu alışmalar Boratav'la birlikte Ankara'ya DTCF'ye kaymış, Boratav'ın öğrencilerinden İlhan Başgöz ve Mehmet Tuğrul gibi isimler halk hikâyeleriyle ilgili yeni araştırmalar ve yayımlar yapmışlardır. Bu süreç 1940'lı yılların sonundaki siyasi olaylar sebebiyle Boratav ve bilahare Başgöz'ün yurt dışına gitmek zorunda kalmalarıyla inkitaya uğramıştır. Biyografik Halk Hikâyeleri başlıklı bir doktora tezi olduğunu bildiğimiz İlhan Başgöz'ün çalışmaları da daha ziyade Amerika Birleşik Devletleri'nde ve çoğunlukla İngilizce olarak yayımlanmıştır. Türkçe yayımlanan ve rüya motifi, icra ortamı ve söz kalıpları gibi o güne dek pek dikkate alınmamış konulardaki birkaç çalışması ise **Folklor Yazıları** kitabında yer almaktadır (1986).

Aşık edebiyatı eksenli ve ağırlıklı olan bu dönem çalışmalarında metin neşi de genellikle hikâyeyi tümüyle yayımlama şeklinde değil şiirleri ayırarak yayımlama şeklinde dir. I. Kunos'ta da gördüğümüz bu yöntem Köprölü, Boratav, ř. Elçin, S. N. Ergun gibi o dönemin pek çok araştırmacısının başvurduğu bir yöntemdir ve bugün için terk edilmiş bir yöntemdir.

Bu ilk dönem araştırmacılarının üzerinde en çok durdukları husus, hikâyelerde ve şiiirlerde tarihsel bir çekirdek olay aramalarıdır. Destan teşekkülü aşamaları için geçerli olan teori halk hikâyelerine de uyarlanmaya çalışılmıştır. Köprülü'nün öncü çalışması **Kayıkçı Kul Mustafa ve Genc Osman Hikâyesi**'nde bu yöntem başarılı bir şekilde uygulanmıştır ve muhakkak ki sonuçları itibariyle isabetlidir. Ancak Boratav'ın **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** adlı eseriyle birlikte hikâyelerin tasnif edildiği, yani hem anlatı hem de manzum kısımların gelenekten istifade ile bir araya getirildiği gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu yüzden halk hikâyeleri telif bir eser olmaktan uzak "tasnif" edilmiş metinlerdir.

Bununla bağlantılı bir başka husus hikâyelerin kahramanı ve şiiirlerin şairi olan kişilerin yaşamış âşıklar olarak kabulüdür. İlk dönem eserlerinde bu kabulün de ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Bu yüzden halk hikâyeleri âşıkların biyografilerine ışık tutan metinler olarak değerlendirilmektedir.

Bu dönemin bir başka özelliği ise hikâyelerin ve özellikle şiiirlerin "ferdi" ürünler olduğundan hareket etmeleridir. Günümüzde âşık edebiyatının ferdiliğinin bile tartışıldığı düşünülürse o günden bugüne çok şey değişmiş demektir.

2.2.2. İkinci Dönem: Mehmet Kaplan ve Öğrencileri

1958 yılında Atatürk Üniversitesi'nde göreve başlayan ve Edebiyat Fakültesi'nin kurucu dekanlığını üstlenen Mehmet Kaplan, halk kültürünün canlı ve dinamik bir halde olduğu Erzurum'da halk hikâyeleriyle ilgili çalışmalara da öncülük etmiştir. Kaplan'ın taşralı bir meddah olan Behçet Mahir'den öğrencileri Mehmet Akalın ve Muhan Bali'yle birlikte derlediği **Köroğlu Destanı** (1973) adlı çalışması ile mesela Köroğlu ve Kerem ile Aslı gibi halk hikâyeleriyle ilgili bazı önemli makaleleri vardır. Ama onun esas özelliği Muhan Bali, Fikret Türkmen gibi araştırmacılara halk hikâyesi konulu doktora tezleri hazırlatmasıdır. İlk öğrencilerinden Muhan Bali, **Ercişli Emrah ve Selvi Han Hikâyesi Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi** adlı doktora tezini 1967 yılında tamamlamış, 1973 yılında yayımlamıştır². Köroğlu Destanı'nı derleyenler arasında da yer alan

² Bali'nin bu eseri Ercişli Emrah adlı ve Erzurumlu Emrah'tan farklı olduğu öngörülen bir âşıkın hayatı etrafında teşekkül etmiş bir halk hikâyesi olan "Ercişli Emrah ve Emrah ile Selvi Han Hikâyesi"ni ele almaktadır. Giriş bölümünde Türk halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalardan söz edildikten sonra Birinci bölümde Erciş'li Emrah'ın tarihi şahsiyeti, Emrah ismi ve manası, Erciş'li Emrah'ın halk şairleri içindeki yeri hakkında bilgi verilir. "Hikâyenin Varyantları, Varyantlara Ait Metinler ve Varyantların

Muhan Bali'nin, **Latif Şah Hikâyesinin İki Varyantı ve Bilinmeyen Bir Halk Hikâyecisi** (1976) ve **Halk Edebiyatında Nesir** (1982) adlı çalışmaları da halk hikâyeleriyle ilgilidir. Mehmet Kaplan'ın halk hikâyeleri çalışan diğer bir öğrencisi ise Fikret Türkmen'dir. Fikret Türkmen, 1969-1972 yılları arasında **Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma** isimli doktorasını tamamlamıştır³. Doçentlik çalışması da bir halk hikâyesi (1980) olan Türkmen'in halk hikâyeleriyle ilgili pek çok makale ve bildirisi de bulunmaktadır. O yıllarda halk edebiyatının diğer türleriyle ilgili çalışmalar yapan Saim Sakaoğlu (1972, 1992, 1996)), Umay Günay, Bilge Seyidoğlu, Ensar Arslan (1990, 1992) gibi diğer araştırmacılar da halk hikâyesi konularına el atmışlar, ayrıca Ali Berat Alptekin (1999), Metin Karadağ (1981), Esmâ Şimşek (1987), Zeynelabidin Makas (2002), Ali Duymaz (Sakaoğlu 1996, 1996, 2001), Nerin Köse (1996), Metin Ekici (1995), Mustafa Cemiloğlu (1999), Doğan Kaya (1985, 1993), İsmet Çetin (1988) gibi takip eden kuşaklar da halk hikâyesi konulu tezler hazırlamışlardır.

Bu dönem araştırmacılarından Ali Berat Alptekin'in **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı** (1997) kitabı ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü yetmiş halk hikâyesi taranarak Halk Hikâyelerinin Hikâye Örgüsü

Mukayesesi" adlı ikinci bölümde ise tam metinler alt başlığı altında Erzurum ve Çankırı varyantlarına yer verilmiştir. Erzurum varyantı Âşık Kemal ile Behçet Mahir'in, Çankırı varyantı ise Ozanoğlu rivayetlerine dayanmaktadır. Parçalar ve Özetler alt başlığında ise Erzurum varyantı Pertev Naili Boratav Derlemesi, Erciş Varyantı Mustafa Derlemesi, Maraş Varyantı Fahri Süleyman Derlemesi, İravan varyantı Ali Işık ve Abbas Dilir Rivayeti ve Bu Varyantın Hususiyeti başlıklarına yer verilmiştir. Bu bölümün sonunda varyantların mukayesesi yapılmıştır. Üçüncü bölüm metinlere ayrılmıştır. Dördüncü bölümde ise hikâyenin tahlili muhteva, yapı ve şekil, dil ve üslup açılarından incelenmiştir. Beşinci bölümde ise Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesinin ve Ercişli Emrah'ın Şiirleri incelenmektedir. Sonuç kısmında Emrah'lar meselesine değinilerek Erzurumlu Emrah ile Erciş'li Emrah hakkındaki görüşlere kısaca değinilmiştir. Erciş'li Emrah İle Selvi Han Hikâyesi'nin halk hikâyeciliği geleneği içerisindeki yeri ve önemi hakkında değerlendirme yapılmıştır.

³ Öncü çalışmalardan biri olan **Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir**

Araştırma adlı eserin, "Âşık Garip'le İlgili Problemler" başlıklı ilk bölümünde konunun mahiyeti ve hikâyenin teşekkülü incelenmiştir. "Âşık Garip Hikâyesinin Yapı Bakımından Tahlili ve Varyantların Mukayesesi" başlıklı ikinci bölümde kahramanın doğduğu yer, kahramanın ailesi, Garip'in iş araması, âşık olma ve saz çalma yeteneğini kazanması, sevgili ile karşılaşması, kahramanın gurbete çıkışın, sevgilinin bir başkası ile evlendirilmek istenmesi, Âşık Garip'in durumdan haberdar edilmesi, âşıkın, sevgilisinin memleketine dönüşü, düğün (sonuç) hakkında tahlil ve mukayese yapılmıştır. Üçüncü bölüm "Âşık Garip Hikâyesindeki Şiirler" başlığını taşımaktadır. Bu bölümdeki şiirler Garip'in şiir söylemeye başladığı dördüncü epizottan itibaren değerlendirilmiştir. "Âşık Garip Hikâyesinin Tesirleri" başlıklı dördüncü bölümde Âşık Garip, Türkiye'de ve Türkiye Dışında Âşık Garip olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Beşinci bölüm ise metinlere ayrılmıştır. Bu bölümde beş adet metine yer verilmiştir.

başlıklı bölümde yetmiş halk hikâyesinin olay örgüsü sunulmuş, ayrıca Stith Thompson'un Motif Index Folk-Literature adlı katalogu esas alınarak bu yetmiş hikâyedeki motifler listelenmiştir. Dileğimiz bu tür araştırmaların artmasıdır.

Köprülü'nün öncülüğünü yaptığı yöntemi, o yıllarda masal araştırmalarında yaygın olarak kullanılmaya başlanan Tarihi-Coğrafi Fin yöntemiyle birleştiren bir anlayışın hâkim olduğu bu dönemde eserlerin ağırlıklı olarak monografik çalışmalar olduğu ve saz şairi veya âşıktan çok hikâyenin adının öne çıktığı dikkati çekmektedir.

2.2.3. Üçüncü Dönem: Türk dünyasına açılma ve yeni yöntemlere yönelişler

Aslında baştan beri Türk dünyası metinleri sınırlı biçimde olsa da halk hikâyesi araştırmalarında yer almaktaydı. Bunda en önemli payı gerek Radloff, Kunos gibi yabancı, gerekse Köprülü gibi yerli isimlerin Türkoloji anlayışları tutmaktaydı. Ancak Rusya'da Çarlık rejiminin zayıflığı ve özellikle Bolşevik devriminin başlangıcına kadarki siyasal ortamın da etkisini de göz ardı etmemek gerekir. Sonraki yıllarda Sovyetler Birliği'nin yönetim anlayışının Türkiyat araştırmalarına etkisiyle Türkiye'de yapılan araştırmalar malzemeye ulaşmada önemli sıkıntılara yol açmıştır. 1990'lardan itibaren Türk ülkelerinin diğer bazı Sovyet halklarıyla birlikte bağımsızlıklarını kazanmaları, özellikle Türkoloji araştırmalarında hazırlıksız da olsa bir hareketlilik yaşanmasına vesile olmuştur. Bunun sonucunda Anadolu merkezli çalışmalara en azından karşılaştırma yapabilme maksadıyla Türk dünyasının değişik coğrafyalarından metinler alınmaya başlanmış, Hemra ve Hurlika, Kozı Körpeş-Bayan Sulu gibi hikâyeler üzerine bazı müstakil çalışmalar da yapılmıştır (Aça 1998, Yıldız 2001). Dil alanında yapılan bazı çalışmalarda da metin olarak halk hikâyelerinin konu alındığı dikkati çekmektedir (Tulu 2005). Türkiye dışında destan sözü halk hikâyelerini de kapsayan geniş bir anlamda kullanıldığı için Türkiye'de yapılan Türk dünyası destan araştırmalarında da halk hikâyelerine yer verilmiştir (Aça 2002, Şahin 2010). Halk hikâyesi kavramının kullanılmadığı bir alan olan Kazakistan'daki bazı "destan"lar halk hikâyesi geleneği içinde Anadolu yaklaşım tarzıyla ele alınmıştır (Çetin 2003). Ancak Türk dünyasında yapılmış bilimsel araştırmaların metot ve teknik olarak Türkiye'deki çalışmalara yeni bir disiplin getirme veya katkı sağlama gücünün olduğunu söyleyemeyiz. Türk dünyasında araştırmaların büyük ekseriyeti -genelde müdahale edilmiş- metin neşirlerinden ibarettir. Yapılan sınırlı sayıdaki önemli bilimsel araştırma da ne yazık ki metnin belirli bir coğrafya veya tarihe bağlanması maksadından başka bir işlev taşımamaktadır.

Son dönemlerde Türk dünyasında açılan kapılar metin bakımından zenginliği sağlarken Batı ülkelerinde gelişen yeni folklor kuram ve yöntemleri ülkemizde de uygulanma şansı bulmaya başlar. İletişim imkânlarının artması kaynaklara ulaşmayı kolaylaştırırken çalışma alanlarının daha ziyade ayrıntılara yöneldiği dikkati çekmektedir. Performans Teorisi, Sözlü Kompozisyon Teorisi gibi yeni yöntemler halk hikâyelerine uygulanmaya başlanmış yeni yöntemlerdir. Ancak halk hikâyelerinde uygulana gelen Tarihî-Coğrafi yöntem de terk edilmiş değildir. Bu hususlarla ilgili görüş ve değerlendirmelerimizi bundan sonraki bölümde ele alacağız.

3. Tespit ve Değerlendirmeler

Halk hikâyesi metinleri bulabildiğimiz kaynakları sözlü ve yazılı kaynaklar olarak ikiye ayırabiliriz. Sözlü kaynakların en özgün şekli usta anlatıcıların yani âşık-hikâyecilerin geleneksel icra ortamında anlattıkları metinler olmalıdır. Ancak önceki yıllardaki derleyiciler metin merkezli davrandıkları için tasviri birkaç cümle dışında anlatma ortamıyla ilgili ne bir kayıt tutmuşlar ne de ayrıntılı bilgiler vermişlerdir. Bu hususta en temel kaynak olarak yine Pertev Naili Boratav'ın eseri görülmektedir. Bugün böyle bir icra ortamını doğal olarak bulmamız ise mümkün görülmemektedir. Birçok metin özgün boyutundan, hatta tür özelliklerinden -mesela şiirlerinden- önemli ölçüde kayba uğramış, başka bir ifadeye masallaşmıştır. Derlenmiş sözlü metinlere arşivlerde (DTCF, Tarih ve Yurt Vakfı Boratav Arşivi), tezlerde ve yayımlanmış çalışmalarda rastlamaktayız. Ancak sözlü kaynaklardan elde edilen bu metinlerle ilgili en önemli eksiklik de şüphesiz doğal anlatma ortamının ya hiç temin edilememiş ya da kaydedilmemiş olmasıdır. Bütün eksikliklerine rağmen elimizde önemli ölçüde derlenmiş halk hikâyesi metni bulunmaktadır. Derlemeler eksiklikler giderilerek devam ederken daha önce sözlü kaynaklardan derlenmiş metinler yayımlanmalıdır.

Özellikle batılı araştırmacılar ilk yıllarda neredeyse tamamıyla taşbaskı veya matbu metinler üzerinde çalışırken günümüzde sözlü ve yazma kaynaklar daha dikkate değer bulunmaktadır. Bunun sebebi ilk yıllarda halkbilimi disiplininin olmayışı dolayısıyla derleme kavram ve yönteminin henüz yeterince bilinmeyişi ve kullanılmayışıdır. Boratav'la derlemeye ağırlık verildiği dikkati çekmektedir, cönk ve yazmaların belirli kütüphane ve arşivlerde toplanmasıyla da bu tür metinler değerlendirilmeye başlanmıştır. Elbette o yıllarda bu araştırmaları yapanların kitap eksensli edebiyat yöntemleri de ağırlık kazanmaktadır. Metin olarak taşbaskı metinlerle ilgili çalışma hemen hemen yok gibidir. Bugün taşbaskı veya matbu metinler göz ardı edilmektedir. Oysa her metin, bir sürecin sözlü, yazılı (cönk) taşbaskı, matbu (eski harfli, yeni harfli) ve güncelleme şeklinde bir parçasıdır. Bugün hala cönklerde ve

yazmalarda pek çok halk hikâyesi metni veya varyantı yayımlanmayı ve araştırılmayı beklemektedir. Arşivlerdeki pek çok metin henüz gün yüzü görmemiştir. Sözlü metinler için derleme eksikliklerini giderme imkânımız gelenek bittiği için artık ne yazık ki yoktur.

Cönkler pek çok halk edebiyatı ve folklor ürününü barındıran önemli kaynaklardır. 16-19. yüzyıllarda yazıya geçirilmiş yazma ve cönklerdeki halk hikâyesi metinleri muhakkak yeni yazıya aktarılarak bir arşiv oluşturulmalıdır (Kaya ve Koz 2000).

Spies'in halk kitabı adı verdiği ve taşbaskısı olarak yayımlanan, sözlü gelenekte pek yaygın olmayan hikâyeler hakkında da araştırmalar devam etmektedir. Nüket Tör'ün Derdiyok İle Zülfüsiyah Hikâyesi böyle bir çalışmadır. Eyüp Akman'ın Melikşah İle Güllühan hikâyesi üzerindeki araştırması da bu kapsamda değerlendirilebilir (Akman 2008). Aynı biçimde Şükrü Elçin'in realist halk hikâyesi tabirini kullandığı hikâyelerden Tayyazade ile Hançerli Hanım hikâyesi üzerinde de Pakize Ayaç çalışmıştır (2003). Burada taşbaskısı halk hikâyelerin resimleri üzerinde yayımlar yapıldığını ifade etmeliyiz (Aksel 1960, Derman 1989). Bu bakımdan taşbaskısı (1850-1900 yılları) ve eski harfli matbu metinler (1900-1928) de araştırmalarda ihmal edilmeden çalışılmaya devam edilmelidir.

Halk hikâyelerini modernleştirme çalışmaları, uyarlamalar ve sanat işlemleri de değerlendirmeye alınmalıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan ve çok da verimli olamayan modernleştirme çabaları, sanatçılarımıza dikkat çekecek malzeme verme açısından önemlidir (Öztürk 2006). Afakî birkaç değerlendirme dışında modern romana geçiş sürecinde halk hikâyelerinin rolü ve etkisi üzerinde durulmamıştır. Halk hikâyelerinden sanatsal anlamda üretilen eserler (filmler, tiyatrolar, operalar, romanlar vb.) üzerinde de yeterince durulmamıştır.

Aynı biçimde meddahlardan elimize pek halk hikâyesi metni ve/veya hikâye anlatma teknikleriyle ilgili ayrıntılı bilgi ulaşmamıştır. Behçet Mahir gibi bir yerel meddahın anlattığı hikâyelerin derlenmiş olması, aslında ne kadar önemli malzemenin zayi olduğunu da göstermektedir (Sakaoğlu vd. 1997a, 1997b). Meddahlık araştırmaları genellikle tiyatro açısından yapıldığı için hikâyeler repertuarlarda isim olarak yer alırken metinler ihmal edilmiş veya bilindik birkaç metinle sınırlı kalmıştır (Tülücü 2005, Nutku 1976). Meddahların anlattığı hikâyeler de eklenerek doğru düzgün bir halk hikâyeleri katalogumuz ve repertuarımız hazırlanmalıdır.

Yurtdışındaki arşivler ve kütüphanelerde bulunan metinlerin temini ile bilimsel araştırmaların çevirisi yapılmalıdır.

Türkiye’de yapılan bölgesel ağırlıklı âşık edebiyatı araştırmalarında ne yazık ki âşıkların hikâyeciliği meselesi üzerinde pek durulmamıştır⁴. Ancak hikâyecilikleri öne çıkan bazı âşıkların halk hikâyeleri repertuarları veya hikâyecilikleriyle ilgili çalışmalar da görülmeye başlanmıştır⁵. Son yıllarda yapılan âşık eksenli bazı

⁴ Âşıklık geleneğinin yaşadığı hemen her bölge hakkında monografik çalışmalar yapıldığı halde halk hikâyeleri ile âşıklık geleneği arasındaki ilginin ele alındığı kısımlar hep zayıf kalmıştır. Doğan Kaya, **Sivas’ta Âşık Geleneği ve Âşık Ruhsatı** (Sivas 1994) adlı eserinin Âşık Ruhsatı başlıklı üçüncü bölümünde Ruhsatı’nın Uğru ile Kadı Hikâyesi alt başlığında hikâye ile ilgili bilgi verdikten sonra hikâye metnini sunmuştur (s. 168-180) Erman Artun, **Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymani** (Adana 1996) adlı eserinin birinci bölümünün Adana Âşıklık Geleneğinde Âşıklığa Başlama başlıklı ikinci alt başlığından konuyla ilgili sınırlı bilgi verir. Burada türkülü hikâye dinleyerek ve okuyarak yetişme başlığı altında halk hikâyelerinin âşık olabilme noktasındaki işlevi bağlamında bilgi verilmektedir (Artun 1996: 46). Aynı bölgeyle ilgili bir başka çalışma Bülent Arı’nındır. Arı, **Adana’da Geçmişten Bugüne Âşıklık Geleneği (Karacaoğlan 1966)** (Adana 2009) çalışmasının Adana Âşıklık Geleneği başlıklı birinci bölümünün halk hikâyesi anlatma alt başlığında Adana halk hikâyeciliği geleneğinin belli başlı özelliklerinden bahsettikten sonra gelenekle ilgili şu tespitte bulunur: “Bu edindiğimiz bilgiler ışığında Adana’da kökü eskiye dayanan bir halk hikâyesi anlatma geleneği olduğunu; ancak bu geleneğin üstadname, döşeme, para toplama gibi belirli kurallara bağlı olmadığını; âşıkların bu hikâyeleri, büyüklerinden yada eski âşıklardan öğrendiklerini söyleyebiliriz. Halk hikâyesi anlatma geleneği, bugün daha dar bir çevre içerisinde yaşamını sürdürmekte ve daha çok Düziçi (Haruniye) çevresinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni âşıkların dinleyici kitlesi bulamamasıdır. Türkülü hikâye konusunda da değineceğimiz üzere, âşıklar dinleyici ulaşmak için bir çözüm bulmuşlar ve kısa hikâyeli türkülere yönelmişlerdir” (s. 55-56). Metin Özarlan **Erzurum Âşıklık Geleneği** (Ankara 2001) adlı eserinde Erzurum Halk Hikâyeciliği geleneğinden kısaca bahsettikten sonra Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nden hareketle Erzurum’un âşıklık ve halk hikâyeciliği geleneği hususunda geçmişte de önemli bir merkez olduğunu ifade eder. Eserde Erzurum’daki halk hikâyesi ustaları Tuylu Hafız Dede, Hafız Mikdat, Nalbant İshak Kemal, Behçet Mahir gibi isimler hakkında bilgiler verildikten sonra bu ustaların yetiştirdiği Âşık Mevlüt İhsani, Âşık Mustafa Ruhani ve Âşık Yaşar Reyhani’den bahsedilmektedir. Bu bölümde en son olarak Karşlı âşıklar Murat Çobanoğlu ve Âşık Şeref Taşlıova’nın geleneğin zayıflaması hakkındaki görüşleri sunulmaktadır (s. 127-132). Nedim Bakırcı’nın **Niğde Âşıklık Geleneği ve Niğdeli Halk Şairi İbrahim Dabak** (Niğde 2010) adlı eserinde halk hikâyeciliği hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu hususta farklı ve önemli bir eser ise Süleyman Şenel’indir. Şenel, **Kastamonu’da Âşık Fasılları Türler/Çeşitler/Çeşitlemeler** (C. 1, Kastamonu 2007) adlı araştırmasının ekler kısmında Huri (Hürü/Hürü Hanım/Hürü Gelin) Hikâyesi, Bey Böyrek Hikâyesi, Mustafa ve Koroğlu Karşılılaşması, Bir Faciaya Dayanan Kastamonu Ağzı Koroğlu Hikâyesi başlıklı dört hikâye metni sunmuştur (s. 334-355).

⁵ Âşıklık geleneği ile halk hikâyeleri arasındaki ilgiyi en ayrıntılı ele alan çalışmaların başında Ensar Aslan’ın **Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri, Hikâyeleri (İnceleme- Metin-Sözlük)** (Ankara 1975) adlı çalışması gelmektedir. Aslan’ın çalışmasının altıncı bölümü Hikâyeler başlığı taşımaktadır. Yazar bu bölümde Çıldırli Âşık Şenlik’e ait Latif Şah, Sevdakar Şah ile Gülenaz Sultan ve Salman Bey ile Turnatlı Hanım Hikâyelerinin metinlerini sunmuştur (s. 226-405). Işıl Altun’un **Âşık Mevlüt İhsani’nin Aşk Konulu Hikâyeleri Üzerine 7Bir Araştırma** (İstanbul 2007) ile Erdoğan Altınkaynak’ın **Âşık**

araştırmalarda âşıkların halk hikâyesi anlatma teknikleri, icra ortamları ve repertuarları ele alınmaya başlanmıştır⁶. Özellikle Sözlü Kompozisyon Teorisi adı verilen yönteme göre hikâye anlatıcısı-âşık, öncelikle doğal icra ortamlarında, usta anlatıcıları dinleyerek onların sık sık kullandıkları formül ve temaları öğrenip özümser. Daha sonra öğrendiği ve özümsemediği formülleri tekrarlayıp ustalarını taklit ederek kendini geliştirir, yani uygulamalara başlar. En sonunda ise bu formülleri ve temaları kullanarak bir hikâyeyi tasnif ve icra edebilir. Sözlü Kompozisyon Teorisine göre hikâyedeki temaları ve bu temaları anlatabilecekleri formülleri akıllarında tutan âşık-anlatıcılar, bu temalara bağlı olarak formüllerle şiirleri söylemektedirler (Çobanoğlu 2002: 247-253). Halk hikâyeciliği ve âşık edebiyatı araştırmalarında bu hususa özel önem verilmesi gerekmektedir ve umuyoruz ki çok geç kalınmamıştır. Ayrıca halk hikâyelerinin manzum kısımlarının âşık edebiyatı ürünleriyle mukayesesi de gereğince yapılamamıştır.

Bir diğer önemli husus ise halk hikâyelerinin kökenindeki yeri bilinen türkülü hikâye, bozlak gibi kısa hikâyelerin üzerinde gereğince durulmamış olmasıdır. Halk hikâyelerine “sözlü kompozisyon teorisi”ni uygulamaya yönelik çalışmalarıyla dikkati çeken İ. Görkem’in (2005) son yıllardaki çalışmalarında dikkat çektiği ve özgün bir çalışma olarak Gülay Mirzaoğlu’nun (2003) eserinde değindiği bu tür, halk hikâyeleriyle ilgisi bağlamında muhakkak daha ayrıntılı olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidir.

Belirli bir bölgeye bağlı halk hikâyesi araştırmaları da yapılmıştır. Refiye Şenesen Okuşluk’un Adana halk hikâyeciliği geleneği

Mehmet Hicrani’nin Hikâyeleri (Konya 2008) adlı eserleri de benzer nitelikte çalışmalardır.

⁶ İsmail Görkem’in **Halk Hikâyeleri Araştırmaları Çukurovalı Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı**, (Ankara 2000) adlı eseri izlediği yöntem açısından diğer araştırmalardan farklılaşır. Eser bir Giriş, Çukurova Hikâyecilik Geleneği ve Âşık Mustafa Köse, Hikâyelerle İlgili Problemler, Hikâyelerin Tahlili, Hikâyelerin Dil ve Anlatım Özellikleri ve Metinler başlıklı beş ana bölüm ile Sonuç kısmından oluşmaktadır. Çukurova Hikâyecilik Geleneği ve Âşık Mustafa Köse adını taşıyan birinci bölümde Çukurova’da Hikâyecilik, hikâyeciler ve Hikâyeler hakkında bilgiler ile Âşık Mustafa Köse’nin bu bölgedeki hikâyecilik geleneği içerisindeki yeri sunulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde hikâyelerle ilgili problemler, hikâyelerin teşekkülü ve varyantları ile hikâyelerdeki değişler başlıkları altında değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde hikâyeler, motif halkaları, olay örgüsü, tema, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakiş açısı, anlatıcısı ve anlatım tarzları bağlamında tahlil edilmiştir. Dördüncü bölümde hikâyeler dil ve anlatım özellikleri açısından incelenmiştir. Dördüncü bölümden sonra eserin sonuç kısmı yer almaktadır. Metinler başlıklı beşinci bölümde ise Âşık Mustafa Köse’ye ait Güzel Ahmet Hikâyesi, Han Mahmut Hikâyesi, Bal Böğrek [Bey Böyrek] Hikâyesi, Helvacı Güzeli Hikâyesi ve Âşık Halil Hikâyelerinin tam metni verilmiştir. Sözlü kompozisyon teorisi bağlamında bir örnek makale de Mustafa Gültekin’indir (2010: 191-2002).

üzerinde yaptığı çalışma bu kapsamdadır (2009). Halk hikâyelerini belirli bir bölgeye bağlamak ne kadar doğrudur tartışılmalıdır. Kanımca hikâyeleri belirli bir bölgeden derlemek ile belirli bir bölgeye bağlamak ayrı şeylerdir. Aslında çalışmanın adında bu durum belirtilseydi daha doğru bir yaklaşım benimsenmiş olurdu.

Bu dönemde bazı araştırmacıların da tematik incelemelere yöneldiği görülmektedir. Zeynelabidin Makas'ın "zaman" (2002), Mustafa Cemiloğlu'nun "doğum" (1999) motifi, Nerin Köse'nin "gurbet" (1997) konulu çalışması bunlara bir kaç örnektir. Tematik çalışmaların nitelik bakımından da yükselerek devamı önemli bir eksikliği giderecektir.

Türkiye'deki araştırmaların hemen tamamında ilk bölüm olarak halk hikâyeleri üzerinde yapılan metin neşri ve bilimsel yayınlar hakkında bibliyografik bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler genel olarak halk hikâyeleriyle ilgili olmakla birlikte çalışma bir monografiye ağırlık o hikâyeye ilgili çalışmalara verilmektedir. Birbirinin büyük oranda tekrarı olan bu çalışmalardaki bilgiler genellikle taşbaskısı metinlerin tanıtımıyla başlar. Mesela Köroğlu hikâyesiyle ilgili yapılan çalışmalarda en eski tarihli taşbaskısı metin olarak 1302 /1884 tarihli "Meşhur Köroğlu" adlı eserden söz edilir. Spies de 1925 yılında bu taşbaskısı metni Almanca'ya çevirmiştir. Taşbaskısı eserlerle ilgili bir diğer husus ise bu eserlerin bir kısmının, mesela Köroğlu, Kerem ile Aslı, Asuman ile Zeycan gibi hikâyelerin İstanbul'da veya Tiflis'te Ermeni harfli Türkçe olarak basılmış olmalarıdır. Ancak araştırma eserlerinde cönkler ve yazmalar genellikle üzerlerinde tarih olmadığı için olsa gerek yayın olarak görülmemektedir. Tezlerde ve arşivlerde yer alan sözlü metinler de görülmesi gerekmeyen metinler olarak değerlendirilmektedir. Oysa Saim Sakaoğlu'nun Asuman ile Zeycan hikâyesini incelerken Kaynaklar kısmında yaptığı çalışma bu anlamda bir örnek teşkil edebilir. Burada ilk olarak kaynak taraması için başvurulmuş "Bibliyografyalar" verilmiş, daha sonra "Cönkler ve Yazmalar" tanıtılmış, "Matbu Metinler ve Talebe Tezlerindeki Derlemeler" hakkında bilgi verilip "Asuman ile Zeycan'dan bahseden Kitap ve Makaleler" ile "Diğer Kaynaklar" eklenmiştir. Burada "matbu metinler" kısmı ile "tezler" birbirinde ayrılabilir. "Matbu Metinler" kısmı da eski ve yeni harfli olarak (varsa Ermeni, Gürcü harfli gibi bölümler de eklenebilir) iki grupta değerlendirilirken "Tezler ve Arşivlerdeki Derlemeler" başlığı altında da müstakil bir bölüm açılabilir. Eğer hikâye farklı coğrafyalarda yayılmışsa her coğrafi kısım için aynı tasnif uygulanabilir. "Bilimsel Araştırmalar" ile "Uyarlamalar ve Sanat İşlemeleri" de eklenerek konu hakkında literatür taraması sonuçları verilmiş olur.

Sonuç olarak halk hikâyelerinin bütün metinlerinin sağlam yöntem ve tekniklerle yayımlanması hedeflenmeli, halk hikâyelerinin bir tip ve motif katalogu yapılmalıdır. Halk hikâyelerinin bir yandan toplumun anlatı ihtiyacını giderirken diğer yandan topluma model insan ve hayat önerdiği dikkate alınarak kültür üretme boyutu ihmal edilmemelidir. Bu açıdan motiflerinin kökeni, yayılımı ve kültürel muhiti araştırılmalı; halk hikâyelerinin taşıdığı sosyal değerler ve ürettiği veya önerdiği insan modeli üzerinde önemle durulmalıdır. Yeni yöntemlerle metin ve geleneksel icra ortamları üzerinde çalışmalara ağırlık verilirken âşık edebiyatı, meddahlık, destan ve roman gibi diğer türlerle ilişkisi de ihmal edilmemelidir.

KAYNAKLAR

- Altınkaynak, Erdoğan (2008). **Âşık Mehmet Hicrani'nin Hikâyeleri**, Konya.
- Aça, Mehmet (1998). **Kozı Körpeş-Bayan Sulu Destanı Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Konya: Selçuk Üniversitesi Doktora Tezi.
- Aça, Mehmet (2002). **Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği**, Konya. Aytaç, Pakize (2003). **Realist Halk Hikâyelerinden Tayyazade Hikâyesi İle Hançerli Hanım Hikâyesi Üzerine Bir Tahlil Denemesi**, Ankara.
- Akman, Eyüp (2008). **Melikşah ve Güllühan Hikâyesi (İnceleme-Metinler)**, Ankara.
- Aksel, Malik (1960). **Anadolu Halk Resimleri**, İstanbul.
- Alptekin, Ali Berat (1997). **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara.
- Alptekin, Ali Berat (1999). **Hikâye Araştırmaları 1 Kirmanşah Hikâyesi**, Ankara.
- Altun, Işıl (2007). **Âşık Mevlüt İhsani'nin Aşk Konulu Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul.
- Arı, Bülent (2009). **Adana'da Geçmişten Bugüne Âşıklık Geleneği (Karacaoğlan 1966)**, Adana.
- Arslan, Ensar (1990). **Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri, Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme**, Diyarbakır.
- Arslan, Ensar (1992). **Çıldırılı Âşık Şenlik, Hayatı-Şiirleri-Karşılaşmaları-Hikâyeleri**, 2. basım, Diyarbakır.
- Artun, Erman (1996). **Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymani**, Adana. **Azerbaycan Mehebbet Dastanları**, (1997), Bakı. **Azerbaycan Edebiyatı İncileri / Dastanlar**, (1987), Bakı
- Bakırcı, Nedim (2010). **Niğde Âşıklık Geleneği ve Niğdeli Halk Şairi İbrahim Dabak**, Niğde.
- Başgöz, İlhan (1986). **Folklor Yazıları**, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili (1984). **Köroğlu Destanı**, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili (1946). **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Ankara.
- Cemiloğlu, Mustafa (1999). **Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi**, Bursa.
- Çetin, Ayşe Yücel (2003). **Kazakistan Sahası Halk Hikâyeciliği Geleneği**, Ankara.
- Çetin, İsmet (1988). **Türk Halk Hikâyeleri İçinde Hikâye-i Uğru ile Kadı**, Ankara: Yüksek Lisans Tezi.

- Çobanoğlu, Özkul (2002). Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara.
- Derman, Gül (1989). Resimli Taşbaskısı Halk Hikâyeleri, Ankara.
- Duymaz, Ali (1996). Nevruz Bey Hikâyesi (İnceleme-Metinler), Aydın.
- Duymaz, Ali (2001). Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Ankara.
- Eberhard, Wolfram (1955). **Ministrel Tales From Southeastern Turkey**, California, Berkeley.
- Eberhard, Wolfram (2002). **Güneydoğu Anadolu'dan Âşık Hikâyeleri**, çev.: Müfide Kocaoğlan, Van Der Hoeven, Ankara.
- Ekici, Metin (1995). Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Anadolu'da Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri, Ankara.
- Fischdick, Edith (1984). "*Türk Halk Hikâyeleri İle İlgili Bir Araştırma: Elif ile Mahmut*", (çev. F. Türkmen, A. Şenocak), **Türk Folkloru Araştırmaları 1984**, Ankara, 55-84. Fischer, Hans August (1929). Schah Ismajil und Güllüzar. Ein Türkische Volksroman, Leipzig.
- Görkem, İsmail (2000). Halk Hikâyeleri Araştırmaları Çukurovalı Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı, Ankara.
- Görkem, İsmail (2005). "Güney Türkmenlerine Ait "Yazıcıoğlu ile Senem" Türkümlü Hikâyesinin Anlam ve Nesne Dünyası", **Türkbilim/Türkoloji Araştırmaları**, 9, 40-66.
- Gültekin, Mustafa (2010). "Sözlü Kompozisyon Teorisi Bağlamında Latif Şah Hikâyesindeki Şiirler Üzerine Bir İnceleme", **TÜBAR**, XXVII, Bahar, 191-202.
- Kaplan, Mehmet-Mehmet Akalın-Muhan Bali (1973). **Koroğlu Destanı**, Ankara.
- Karadağ, Metin (1981). Şirvan Şah ile Şemal Banu Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma, Erzurum.
- Kaya, Doğan (1985). Ruhsatî'nin Uğru ile Kadı Hikâyesi, İstanbul.
- Kaya, Doğan (1993). Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara.
- Kaya, Doğan (1994). Sivas'ta Âşık Geleneği ve Âşık Ruhsatî, Sivas.
- Kaya, Doğan-Koz, Sabri (2000). Halk Hikâyeleri I, (Âsumân ile Zeycân, Âşık Garip ile Bezirgân Kızı, Hurşid ile İlik Hanım, Murad Şah), İstanbul.
- Köprülüzade, Mehmet Fuat (1930). XVII nci asır Sazşairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi Metinden hâriç bir notayı hâvidir, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Köse, Nerin (1996). Sürmelibey Hikâyesi/İnceleme-Metin, Ankara.
- Köse, Nerin (1997). Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet, İzmir.
- Kunos, I. (1893). "*Türkische Volksromane in Klain-Asien*", **Ungarische Revue**, XII, Budapest.
- Makas, Zeynelabidin (2002). **Türk Halk Hikâyelerinde Zaman**, İzmir.
- Mirzaoğlu, F. Gülay (2003). **Çukurova Bozlağı**, Ankara.
- Moyle, Natalia K. (1976). "*The Techniques of Turkish Minstrelsy*", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt: Halk Edebiyatı**, Ankara, 189-257.
- Moyle, Natalie K. (1997). "*Türk Halk Hikâyelerinde Aşık İmajı*", çev. Rifat Alişiroğlu, **Millî Folklor**, S. 36, Kış, 82-86.
- Nutku, Özdemir (1976). **Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri**, Ankara (2. Basım: Ankara 1997).

Geleneği, Ankara.

Radloff, Wilhelm-Kunos, Ignaz (1998). **Proben der Volksliteratur der türkischen Stamme VIII**, Latin Harflerine Aktaran ve Hazırlayanlar: Saim Sakaoglu-Metin Ergun, Ankara.

Refiye, Şenesen Okuşluk (2009). Adana Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği Geleneği, Adana.

Ruben, Walter (1942). "*Raznihnan ve Mahfiruze*", **Ülkü**, S. 102, XVII, 483-487.

Sakaoglu, Saim (1972). "*Asuman ile Zeycan Hikâyesi*", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, (5) Ekim, 51-81.

Sakaoglu, Saim (1973). **Gümüşhane Masalları**, Ankara.

Sakaoglu, Saim-Sevgi Ahmet (1992). **Hikâye-i Garibe**, Konya.

Sakaoglu, Saim-Duymaz, Ali (1996). **Hurşit ile Mahmihi Hikâyesi**, Ankara.

Sakaoglu, Saim-Alptekin, Ali Berat-Sakaoglu, Yurdanur-Şimşek, Esmâ (1997). **Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri I, Behçet Mahir**, Ankara.

Sakaoglu, Saim-Alptekin, Ali Berat-Sakaoglu, Yurdanur-Şimşek, Esmâ (1999). **Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri II, Behçet Mahir**, Ankara.

Serdar, Öztürk (2006). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Halk Kitaplarını Modernleştirme Çabaları", **Kebikeç**, 21, 47-72.

Somyarıkın (Banarlı), Nihat Sami (1935a). "*Türk Halk Hikâyelerinin Doğuşu ve Ferhad ile Şerife Hanım Hikâyesi*", **Altok**, 22, Nisan, 18-23.

Somyarıkın (Banarlı), Nihat Sami (1935b). "*Türk Halk Hikâyelerinin Doğuşu ve Ferhad ile Şerife Hanım Hikâyesi*", **Altok**, 23, Mayıs, 49-54.

Spengler, Eckehart Walter (1998). "*Halk Hikâyesi ve Halk Kitabı*", (çev. Sevengül Sönmez), **Millî Folklor**, S. 40, Kış, 64-70.

Spies, Otto (1925). "Esman und Zeidschan, Ein türkischer Volksroman aus Kleinasien, nach einem armenisch-türkische Druck", **Anthropos**, XX, Viyana.

Spies, Otto (1929). **Türkische Volksbücher**, Leipzig.

Spies, Otto (1939). "Zwei volkstümliche Liebesgeschichten aus dem Orient", **FFC**, 127, Helsinki.

Spies, Otto (1941). **Türk Halk Kitapları**, (çev. Behçet Gönül), İstanbul.

Szilagyi, Szilard (2007). **Ignac Kunos Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü**, Ankara: AÜ SBE doktora tezi.

Şahin, Halil İbrahim (2010). Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği, Konya.

Şenel, Süleyman (2007). Kastamonu'da Âşık Fasılları Türleri/Çeşitler/Çeşitlemeler, C. 1, Kastamonu.

Şimşek, Esmâ (1987). **Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**,

Elazığ: Fırat Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Tör, Nüket (t.y.). Derdiyok İle Zülfi Siyah Hikâyesi, Ankara.

Tulu, Sultan (2005a). Horasandan Masallar ve Halk Hikâyeleri, Ankara.

Tulu, Sultan (2005b). Aslı-Kerem Hikâyesinin Türkmençe Varyantı (Giriş-Metin-Sözlük), Ankara.

Tülüçü, Süleyman (2005). "*Meddah, Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri Üzerine Bazı Notlar*", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 24, Erzurum, 1-14.

Türkmen, Fikret (1995). Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Ankara.

Türkmen, Fikret (1980). **Tahir ile Zühre**, Ankara.

Yıldız, Naciye (2001). Hemra ve Hurlıka Hikâyesinin Üç Eş-Metni Üzerinde Bir Değerlendirme, Ankara.